

MUZEJSKI KRAJOLIK BERLINA NAKON UJEDINJENJA NJEMAČKE

IM 33 (3-4) 2002.
RIJEČ JE O ...
MAIN FEATURE

HANS - MARTIN HINZ □ Predsjednik Njemačkog nacionalnog komiteta ICOM / President of ICOM - Germany, Berlin, Njemačka

Ponovnim stjecanjem njemačkoga državnoga jedinstva 3. listopada 1990. godine i ponovnim ujedinjenjem Berlina završilo je razdoblje u kojemu je kulturni krajolik toga grada bio podijeljen na dva dijela. Riječi koje je izrekao nekadašnji Savezni kancelar Willy Brandt: *Sada ono što spada zajedno može zajedno rasti* pokazale su se vidovitima što se tiče berlinskih muzeja, kao i još mnogih drugih društvenih sfera.

U Berlinu se nalazi gotovo 180 muzeja i zbirki. Stoga je taj grad jedno od najznačajnijih mjesta na svijetu za materijalnu predaju kulture - pa ipak njegovi muzeji ne odražavaju samo raznolik, stoljećima staru povijest berlinskoga kolekcionarstva već i desetljeća za kojih je taj grad bio podijeljen. U razdoblju hladnoga rata, i jedna i druga polovica Berlina imale su zadatak da igraju ulogu "izloga" političkog sistema koji je u njima vladao. Da bi postigle taj cilj središnje vlasti obje njemačke države - zajedno s lokalnim vlastima u podijeljenome gradu - obilato su investirale u kulturnu infrastrukturu. Zbirke koje su nekada bile cjeline rasule su se za Drugog svjetskog rata. Za vrijeme bombardiranja Berlina bile su evakuirane u različite regije, i one koje nisu bile uništene ili odnesene u druge zemlje za trajanja neprijateljstva kasnije su se pojavile bilo u zapadnom bilo u istočnom dijelu Berlina.

U onim slučajevima kada je originalna lokacija zbirki bila s druge strane gradske granice, kao i za novoskupljene zbirke, osnivani su novi muzeji, i često su za njih građene nove zgrade. Tako je u poslijeratnom periodu osnovan velik broj, nazovimo ih tako, "protumuzeja". Jedan od primjera je Nova nacionalna galerija u Zapadnom Berlinu - pandan slavnoj originalnoj ustanovi, staroj Nacionalnoj galeriji na istočnoberlinskom Muzejskom otoku. Gradski muzej u istočnoberlinskom Märkisches muzeju stekao je blizanca s druge strane granice: Berlinski muzej u zapadnom okrugu Kreuzberg. Mogli bismo lako nabrojiti još mnogo takvih protu-ustanova, i proširiti to nabranje i na ostala kulturna i visokoobrazovna područja. Neobični berlinski kulturni krajolik bio je u velikoj mjeri odraz političke podijeljenosti toga grada.

Unatoč Berlinskom zidu, muzeji su bili na dobitku zbog uloge Berlina kao neke vrste dvostrukoga kulturnoga glavnoga grada. Nije se radilo samo o kvantiteti - koja

sl.1a/b Deutsches Historisches Museum / Njemački povijesni muzej, Berlin (Zeughaus) i nova zgrada muzeja za povremene izložbe (arhitekt Leoh Ming Pei.)
© Deutsches Historisches Museum, Berlin

je, usput budi rečeno, sa sobom donijela i visoki stupanj kvalitete - već i o dva suprotna načina shvaćanja i interpretacije kulture i predaje povijesti. Kao što znamo, komparativna opcija bila je dostupna samo stanovnicima Zapada. Tipične su bile ekskurzije zapadnonjemačke školske djece, koje su bili koncipirane tako da pokažu što dvije Njemačke imaju zajedničko a što ih dijeli. Te su ekskurzije često obuhvaćale posjete povijesnim i političkim izložbama i u Zapadnom i u Istočnom Berlinu. Međutim, među stanovništvom Istočne Njemačke izložbe s takvim temama koje su se održavale u Istočnom Berlinu, "glavnom gradu Demokratske Republike Njemačke", nisu bile dobro prihvaćene zbog jednostranih stavova koje su projicirale. Nakon političkih promjena koje su se zbile 1989. godine, mnogo je takvih izložaba bilo preuređeno ili čak zatvoreno. Pad Zida 1989. godine omogućio je muzejima i njihovu osoblju s istoka i sa zapada da se konačno susretnu i surađuju. To se približavanje odvijalo na mnogim razinama, uključujući i mješovita istočno-

sl.2 Deutsches Technikmuseum Berlin/
Njemački tehnički muzej, Berlin
© Deutsches Technikmuseum Berlin,
Berlin

zapadna povjerenstva (kasnije regionalna povjerenstva), koja su raspravljala o zajedničkoj budućnosti. Ti su razgovori bili usmjereni prema razmatranju prijašnje politike, preuređenju zbirke, odlukama o lokacijama i povezivanju organizacijske strukture institucija na svim razinama. Jedno od naslijeđa podjele bilo je i to da se veći broj najslavnijih zbirki - premda u fragmentiranom stanju - nalazilo u bivšem istočnom dijelu grada; također, tkivo muzejskih zgrada u istočnome dijelu grada trpjelo je od ozbiljnijih nedostataka u usporedbi sa zapadnim standardima; a muzejsko osoblje je bilo znatno brojnije na Istoku negoli na Zapadu. Dijelom je to bila posljedica razvijenije i tješnje povezanosti među muzejima i sveučilištima na Istoku nego na Zapadu.

Tim se konglomeratom pitanja oko sadržaja, odluka o lokacijama, građevinskih projekata i financijskih i organizacijskih zahtjeva nisu bavili samo muzeji nego već i političari na saveznoj razini i na razini grada Berlina - koji nije samo grad već je i jedna od njemačkih Zemalja, država koje konstituiraju njemačku federaciju. Taj proces još ni danas nije priveden kraju, i još nije pronađena definitivna ravnoteža između različitih sfera političke odgovornosti. To je stanje djelomično posljedica definicije odgovornosti za kulturu u Njemačkom ustavu, a djelomično - ili čak u najvećoj mjeri - posljedica financijskih pitanja. Da bismo razumjeli sadašnje stanje, moramo imati na umu financijsko stanje Berlina, u kojemu se posljedice podjele još i danas snažno osjećaju. U razdoblju hladnoga rata, više od 50 posto

zapadnoberlinskog državnog proračuna pokrivaio je savezni proračun. Bez toga novca taj polugrad ne bi bio u stanju preživljavati. Međutim, nakon ujedinjenja je financiranje iz saveznog proračuna postupno ukinuto. Istovremeno su ukinute i savezne gospodarske subvencije, poput 8 posto dodatka na plaću koji su nekada dobivali stanovnici Zapadnog Berlina. Te su promjene u devedesetima dovele do gubitka oko tristo tisuća radnih mjesta u Zapadnom i Istočnom Berlinu, stavljajući tako Berlin na vrh ljestvice nezaposlenosti u Njemačkoj. Grad je sada u porođajnim mukama brzog i intenzivnog procesa restrukturiranja koji bi ga trebao učiniti središtem komunikacija i medija. Ali još nije prispjelo dovoljno novih tvrtki i nije otvoreno dovoljno radnih mjesta da bi se nadoknadili spomenuti gubici - tako da je prihod od poreza još uvijek prenizak u usporedbi s odgovornostima koje snosi grad u javnom proračunu. Porezki prihodi pokrivaju samo 40 posto gradskoga proračuna.

Za vrijeme ponovnog ujedinjenja Zemaljska berlinska vlada se jako trudila da taj proces bude društveno podnošljiv. Za razliku od drugih pet zemalja bivše Istočne Njemačke, u istočnom dijelu Berlina su se nadnice i plaće državnih službenika na osnovi kolektivnog ugovora podigle na razinu na kojoj su bile u zapadnome dijelu. Drugim riječima, muzejski su službenici na istoku primali jednaku plaću za jednaki rad. To je osobito važno u Berlinu, jer istočnjaci često sjede za istim stolom sa svojim zapadnjačkim kolegama. Međutim,

sl.3 Jewish Museum / Židovski Muzej,
Berlin (arhitekt Daniel Libeskind)
© Jewish Museum, Berlin

dok su plaće izjednačene službenicima Zemaljske vlade, Berlinčani zaposleni u saveznom ustanovama još uvijek nisu bili jednako plaćeni za jednaki rad - premda se ta razlika u posljednjih nekoliko godina smanjila sa 40 na 14 posto. S druge strane, Berlin već mnogo godina masivno smanjuje broj javnih službenika u nastojanju da konsolidira svoj proračun. Kulturna domena u tome nije nikakav izuzetak, a posljedice smanjivanja broja službenika su neke muzeje već davno svele na apsolutnu donju granicu kapaciteta koji je neophodan da bi se mogli održati na životu.

Današnju berlinsku situaciju s financijskoga gledišta nadalje komplicira i Njemački ustav na osnovi čijih odredaba su pojedine zemlje suverene u sferama obrazovanja i kulture. To znači da je Berlinska zemaljska vlada odgovorna za ustanove koje se nalaze u Berlinu čak i onda kada one imaju nadregionalni značaj. Jedna od takvih ustanova je, na primjer, "Stiftung Preussischer Kulturbesitz", Zaklada pruske kulturne baštine. Zaklada predstavlja okvir za upravljanje nekadašnjim državnim muzejima u Pruskoj, kojima bez ikakve sumnje pripada status nacionalnih muzeja. Po svojoj prilici uzimajući preveliki zalogaj, berlinska je Zemaljska vlada obećala da će snositi 50 posto od dva milijuna maraka koji su namijenjeni izgradnji, rekonstrukciji i obnovi u svijetu dobro poznatog Muzejskog otoka. Što se tiče građevinskih radova na memorijalnom muzeju "Topografija terora" na mjestu središta nacističke sile, porušenom Gestapovom glavnom stanu, tu se sasvim

sigurno ne radi o ustanovi namijenjenoj samo mjesnoj povijesti. U takvim se slučajevima kulturna politika susreće s potrebom da razvije novo shvaćanje financijskih kompetencija. Savezna vlada već daje veliki doprinos projektima u Berlinu, barem razmjerno s trošenjem na kulturu u Njemačkoj kao cjelini, ali morat će se obavezati još mnogo određenije nego ranije prema ustanovama nacionalnog i međunarodnog značaja. Deset godina nakon ponovnog ujedinjenja broj muzeja u Berlinu ostao je otprilike isti. Veoma ih je malo zatvoreno, dok su male, nekoć nezavisne institucije preživjele udružujući se u veće. A što je najvažnije, pojavili su se i novi muzeji.

U Novom Berlinu, koji je već dvije godine sjedište Skupštine i Vlade, turizam je u velikom porastu. Muzeji i galerije (premda ne sve te ustanove podjednako) imaju od tog turističkog vala više koristi nego ostala kulturna područja. Trenutačni muzejski bum ima najveći utjecaj na same muzejske zgrade, bilo da se radi o obnavljanju starih ili o izgradnji novih zgrada. U posljednjih dvadeset godina izgrađeno je ili prošireno više od dvadeset muzeja. U času dok ovo pišem, berlinskim muzejskim krajolikom dominiraju dizalice, i ta se slika još neko vrijeme neće promijeniti. Među najznačajnijim građevinskim projektima - projektima koji sudjeluju u oblikovanju novoga lica Berlina - nalaze se novosagrađeni ili reorganizirani muzeji Kulturnog foruma u blizini Postdamer Platz, uključujući tu i Galeriju slika, i muzeji neevropskih kultura, koji se nalaze u zapadnom predgrađu

Dahlem. Nakon mnogo godina pregrađivanja, Poštanski muzej iz devetnaestog stoljeća u Leipziger Strasse ponovno je otvoren kao Muzej komunikacija. Među njegovim izlošcima nalazi se originalna marka "plavi Mauricijus". Njemački tehnološki muzej doživio je veliko proširenje, koje je gotovo udvostručilo njegov izložbeni prostor - u njemu će biti izložene pomorske i aeronautička zbirke. Njemački povijesni muzej dobiva novu zgradu namijenjenu povremenim izložbama, koju je dizajnirao kineskoamerički arhitekt I. M. Pei, zvijezda među svjetskim arhitektima; jednom kada budu završeni opsežni restauratorski radovi, stalni postav Njemačke povijesti biti će otvoren u susjednoj oružarnici, koja je stara tri stotine godina.

Privlačna lokacija u nekadašnjoj pivovari u Kreuzbergu priprema se za Berlinsku galeriju, a samo prije nekoliko tjedana svoja je vrata otvorio Židovski muzej, koji je projektirao Daniel Libeskind. Novootvoreni Muzej filma već više od godinu dana dočekuje svoje posjetioce na Postdamer Platzu, novom berlinskom filmskom centru.

Najveća berlinska riznica svakako je Muzejski otok. Njegovih pet velikih muzeja, koji su izgrađeni u razdoblju između 1830. i 1930. godine, čuvaju diljem svijeta slavne Bliskoistočne i Istočnomediteranske zbirke, kao i istaknutu zbirku slika iz devetnaestoga stoljeća. Sadašnji rekonstrukcijski radovi na tom kompleksu - koji se nalazi na UNESCO-vu popisu svjetske baštine - predstavljaju za Berlin najambiciozniji pothvat desetljeća. U roku deset godina Muzejski otok trebao bi biti restauriran u svom punom sjaju na osnovi glavnoga plana koji je donesen 1999. godine.

Međutim, svi berlinski muzeji ne gledaju u tako ružičastu budućnost. Prirodoslovni muzej, na primjer, čuva najveću prirodoslovnu zbirku nakon Londona i Pariza, i predstavlja jednu od najvećih gradskih dragocjenosti još od vremena Alexandra von Humboldta. Danas je njegova zgrada u lošem stanju, a izložbe ne uspijevaju uvijek zadovoljiti moderne standarde prezentacije - dok Humboldtovo sveučilište, koje je vlasnik muzeja, jednostavno nema financijskih sredstava za opsežnija poboljšanja. Možemo biti ljubomorni na Francuski prirodoslovni muzej, osobito na način na koji su francuske vlasti preuzele odgovornost za taj muzej. Francuski prirodoslovni muzej je tako impresivno preuređen da je danas jedna od velikih pariških atrakcija.

Međutim, i mnogi muzeji koji su u vlasništvu berlinske zemaljske vlade nalaze se pod jakim pritiskom zbog loše financijske situacije. Zbog te loše situacije mnogi od njih više nemaju sredstava za akvizicije i povremene izložbe.

Mjesta koja komemoriraju patnje koje su prouzročile dvije njemačke diktature u dvadesetome stoljeću obrazuju još jedan dio berlinskoga muzejskoga krajolika. U pravilu su ti memorijalni muzeji izgrađeni na mjestima koja su povezana s počinocima zločina ili s njihovim žrtvama. Tako će se posjetilac susresti sa sistemom nacističke državne strahovlade na memorijalnim

lokacijama Topografija terora i Kuća konferencije na Wannseeu, dok su žrtvama nacizma komemoracije u memorijalnome Muzeju njemačkog otpora i na mjestima nekadašnjih koncentracijskih logora izvan Berlina.

Povijesna mjesta koja nas podsjećaju na drugu njemačku diktaturu još su uvijek u procesu razvitka. Podjelu Njemačke komemorira memorijalni Muzej Berlinskoga zida koji se nalazi u Bernauer Strasse, ulici koja je nekada bila podijeljena Zidom, kao i muzej na Checkpoint Charlie, a iz perspektive okupacionih snaga to razdoblje prezentira Saveznički muzej.

Informacije o svenadzirućoj državi Demokratske Republike Njemačke mogu se saznati u nekadašnjem glavnom stanu Državne sigurnosne službe. Svatko tko želi znati što se zbivalo s političkim protivnicima Demokratske Republike može steći predodžbu o državnoj brutalnosti za obilaska ćelija u nekadašnjem zatvoru Berlin-Hohenschönhausen.

Unatoč ujedinjenju, berlinski kulturni i povijesni spomenici se još uvijek ne doživljavaju kao cjelina. Ustanove, osobito one novijeg datuma, nisu još dovoljno opremljene, a neke nemaju ni stalnog postava. Proučavanje tih povijesnih mjesta također je još u ranim fazama, a suradnja između memorijalnih muzeja i povijesnih muzeja još uvijek nije dovoljno snažno razvijena.

Klima promjena također djeluje na mjesne muzeje u gradskim okruzima. Među njihovim dužnostima je i bavljenje transformacijama okoliša u kojemu živi mjesno stanovništvo. U razdoblju brzih strukturalnih promjena to je vrlo važno ovlaštenje - koje se u nekim slučajevima veoma uspješno sprovodi, ali u nekim drugim se još uvijek hrva s osakaćujućim nedostatkom financijskih sredstava.

Deset godina nakon ponovnog ujedinjenja Berlina, strukturalna transformacija muzeja je manje-više završena što se tiče pitanja koncepcije i lokacije. Proces izgradnje je u toku. Veći dio će biti završen za sljedećih pet godina, premda će Muzejski otok morati nešto duže pričekati završetak rekonstrukcije. Radeći pod osobitim pritiskom gradskih financijskih nedaća, muzeji će se morati trajno baviti pitanjem mogu li i na kakav način održati postojeću lepezu usluga, ili trebaju poduzeti još veće strukturalne prilagodbe.

Sve veće zanimanje posjetilaca - prilikom zadnjeg pregleda bilo je osam milijuna posjetilaca godišnje - potvrđuje da berlinski muzeji isijavaju snažnu privlačnost, a također i da će riješenost da se sektor još više unaprijedi platiti dividende, kako samim muzejima tako i kulturnoj politici kao cjelini.

Reproduced by permission of the author. / Tekst objavljen uz odobrenje autora.

Translated from English by / Prevela s engleskog jezika: Zdenka Ungar